

Rudy Van Moere

Als jij ... dan ik ...

Inleiding

Om dit tekstgedeelte op zijn waarde te beoordelen, is het nuttig om vooraf een tekstuitleg over 1 Koningen 3:1-15 te raadplegen (Tekstuitleg joods-christelijke dialoog 1 Koningen 03: 1-15 door Rudy Van Moere 'Een onverwachte kijk op de 'wijze' koning Salomo'). Dit is belangrijk omdat de droom in 9:1-9 sterk verbonden is met Salomo's eerste droom in 3:1-15. Als de tekstuitleg over die eerste tekst iets heeft duidelijk gemaakt, dan is het wel dat het contraproductief werkt als men hem los van eerdere teksten leest. De inhoud van 1 Koningen 1:1-8:68 en de boekrollen Genesis tot en met Samuël dienen bij de duiding betrokken te worden. Verzuimt men dat, dan leidt dit vaak tot een ondermaats en zelfs soms tot een tegendraads lezen en ... uitleggen.

1. Twee dromen

Binnen Salomo's regeringsperiode hebben de twee teksten 3:1-15 en 9:1-9 gemeen dat zij het elk over een droom hebben. De verteller heeft het er over dat JHWH aan Salomo *is verschenen* (ni.pf.3 ms.). Dat gebeurde eerst te Gibeon in de nacht (3:5a) en de tweede keer op dezelfde manier, maar dan in Jeruzalem (in 9:1-2). Beide verhalen hebben een niet *niet* op te merken gedeelde thematiek. Enerzijds is dit te wijten aan de o.a. opvallende beeldspraak van *het gaan tegenover JHWH* van de spelers. Deze gaat gepaard met woordclusters van o.a. hart; voorschriften; in acht nemen; gebieden; dienen / dienaar, ...). Salomo en JHWH zijn daarin de hoofdspelers, die David (als vader en als voorbeeld) en het volk (of de Israëlieten) als spelers naast zich krijgen. Anderzijds draaien de handelingen van de koning om bouwwerken, cultus en gerelateerde nationale en internationale activiteiten.

Schat men de eerste droom – die (metaforisch) als een belangrijke spoorwissel fungeert – verkeerd in, dan blijft de lezer een romantisch en idealistisch beeld ophangen van de 'wijze koning Salomo'. Hij wordt daarbij als een voorbeeldige wijze koning gekwalificeerd, omdat hij dat juridisch, charismatisch en met een goddelijke legitimatie concretiseert. Zo ziet de grote meerderheid van collega-lezers binnen de bijbelwetenschap en van de joodse commentatoren hem doorgaans in een positief licht. Zijn liefde voor JHWH en zijn nederigheid en bescheidenheid tegenover hem, zijn tempelbouwinspanningen en zijn tempelgebed worden daartoe als bewijzen aangevoerd. Een doorslaggevende rol daarbij speelt zijn van God gekregen wijsheid. Deze maakt hem tot een koning met een internationale faam (zie echter de tekstuitleg bij 1 Koningen 3:1-15).

2. De tekst: 1 Koningen 9:1-9

De presentatie van de tekst (in een eigen vertaling) hieronder gebeurt uitsluitend in enkelvoudige zinnen. Zodoende **harmoniëren** zij met de door leestekens afgebakende zinnen in de Hebreeuwse tekst. De genummerde verzen worden daarom opgesplitst in meerdere zinnen, die gemakshalve met kleine letters (a, b, c, ...) zijn aangeduid. Waar de verteller aan het woord is, staan de zinnen helemaal links en waar hij de spreker het woord gunt, wordt er een volledige spatie naar rechts ingesprongen. De masoretische hoofddelers in de Hebreeuwse tekst helpen het voortgaand leesparcours zonder obstakels in kaart te brengen.

De indeling in leeseenheden (i.e. woordgroepen, zinsdelen en enkelvoudige zinnen) – die hieronder colometrisch worden gepresenteerd – komt nergens geforceerd over. Vertaal- of tekstkritische problemen doen zich nauwelijks voor met uitzondering van 9:8. Een vers waarvan Rasji stelt dat het moeilijk te interpreteren is. De Vetus Latina, Peshitta en Targumim wijzigen עֲלִיּוֹן / 'hoog verheven' in לְעֵיִן / 'tot een hoop stenen' (lectio faciliior). Rasji kiest voor 'hoog verheven'. En dit letterlijk lezen (lectio difficilior) met een ironische ondertoon krijgt echter onze voorkeur: 'in de hoogste belangstelling staan', 'grootste of maximale aandacht krijgen / trekken'. Dat doet ook Buber met *zuoberst* (i.e. 'helemaal bovenaan', 'op de allerbovenste plaats'). Het past immers ook uitstekend bij de context.

1a (en) Zodra Salomo klaar was met het bouwen van het huis van JHWH en het huis van de koning

1b en heel Salomo's hartenwens die hij heel graag wilde realiseren,

2a is JHWH voor de tweede keer aan Salomo verschenen,

2b zoals hij aan hem is verschenen te Gibeon.

3a En JHWH zei tot hem:

3b Ik heb je gebed en je smeekgebed gehoord, die je ten overstaan van mij hebt gesmeekt.

3c Ik heb dit huis – dat jij gebouwd hebt – geheiligd om er mijn naam voor altijd een plaats in te geven.

3d Ook zullen mijn ogen en mijn hart er dag in dag uit in aanwezig zijn!

4a En wat jou betreft, indien jij ten overstaan van mij gaat

4b – zoals David je vader met een integer hart en in oprechtheid is gegaan –

4c door te handelen conform al wat ik je heb geboden,

4d (en) mijn instructies en mijn rechtsregels in acht neemt,

5a dan zal ik de troon van jouw koningschap voor altijd over Israël bekrachtigen

5b zoals ik met betrekking tot David je vader heb gesproken:

5c Het zal je niet aan een man ontbreken op de troon van Israël.

6a Indien jullie en jullie zonen je effectief van mij afkeren,

6b en mijn geboden en instructies niet in acht nemen, die ik jullie heb gegeven

6c en jullie (heen)gaan en andere goden dienen,

6d en jullie je voor hen neerbuigen,

7a dan zal ik Israël wegrukken van de grond die ik hun heb gegeven,

7b en het huis dat ik voor mijn naam heb geheiligd, zal ik uit mijn gezichtsveld verwijderen

7c zodat Israël tot een spreekwoord en tot een spotwoord onder alle volken zal worden,

8a en dit huis zal de aandachttrekker zijn.

8b Iedereen die eraan voorbijtrekt, zal er verbijsterd over zijn en fluiten,

8c En men zal zeggen:

- 8d   Waarom heeft JHWH zó gedaan ten aanzien van dit land en dit huis?
 9a   Waarop men zal zeggen:
 9b   Omdat zij JHWH, hun God, hebben verlaten, die hun vaders uit het land Egypte had geleid,
 9c   en zij zich aan andere goden hebben vastgeklampt,
 9d   (en) zich voor hen hebben neergebogen en hen hebben gediend.
 9e   Dáárom heeft JHWH al dit kwaad over hen doen komen.

2. Een eerste keer lezen van 9:1-9

Het (cursorisch) lezen vanaf 9:1 tot en met 9:9 resulteert in een eenduidig beeld van Salomo: als ondernemer van bouwwerken en andere activiteiten. De aanwezigheid van een derde hoofdspeler (de 'jullie' of de Israëlieten) werkt echter verwarrend. JHWH verschijnt immers aan Salomo en spreekt tot hem, maar verbaal richt hij zich ook tot hen (6a). Zijn de woorden die hij tot Salomo uitspreekt dan ook voor hen bestemd? En omgekeerd, die voor hen ook voor hem?

Salomo heeft ál zijn plannen uitgevoerd (9:1). Die ogen naast JHWH's toezegging van het permanent present zijn van zijn naam in de tempel (9:3) bijzonder goed. JHWH spoort de koning echter tot een concreet thoragedrag aan (9:4-5) opdat de belofte aan David (i.e. altijd een nakomeling op de troon van Israël) werkelijkheid kan worden. JHWH's adressering tot de Israëlieten klinkt met een negatief vooruitzicht voor land en tempel echter helemaal niet zo goed. Mochten zij immers geen thoragedrag waarmaken, dan wacht er onheil voor volk, land én ... tempel (9:7-9). Daar het verhaal een open einde heeft, valt er af te wachten of de koning en de Israëlieten wel belang zullen hechten aan JHWH's aansporingen en de daarmee verbonden potentiële gevolgen.

3. Een tweede keer lezen van 9:1-9

Na dit cursorische lezen is het nuttig omgekeerde te doen: van het einde (9:9) terug naar het begin (9:1). Dit correlatieve lezen maakt de vertelstrategie duidelijk. Daarom even een blik op de literaire opbouw van het verhaal.

Salomo voltooit bouwwerken (i.e. (tempel, paleis e.d.) conform zijn eigen wens	1
↓ JHWH verschijnt voor de 2 ^{de} keer om zijn bidden en smeken en garandeert hem de blijvende aanwezigheid van zijn naam in de tempel	2-3
Salomo's gaan voor JHWH conform Davids gaan en hart is de voorwaarde voor de stabiliteit van zijn koningschap ...	4
↓ ... en een blijvende dynastie voor Salomo's nakomelingen op de troon van Israël	5
Israëlieten keren zich af van JHWH : gaan en dienen van andere goden	6
↓	

JHWH garandeert zijn potentieel destructieve actie tegen Israël en tempel	7-8a
niet-Israëlitische vraag over JHWH's actie tegen Israëls land en tempel	8b-d
niet-Israëlitisch antwoord: <u>Israëlieten</u> <u>verlieten JHWH</u> en <u>dienden andere goden</u>	9

Deze literaire opbouw bevestigt de bovenstaande eerste lezing van het verhaal. Enerzijds is er het positieve beeld van Salomo als een succesvol ondernemer, die ál zijn wensen (w.o. JHWH's tempel) heeft verwezenlijkt. Daarnaast is hij ook een succesvol bidder, omdat hij van JHWH de toezegging krijgt op een permanente aanwezigheid van diens naam in de tempel. Anderzijds speelt er in het verhaal ook een ambivalente ondertoon. JHWH spoort hem immers zeer nadrukkelijk aan tot een concreet thoragedrag *à la zijn vader David*. Beantwoordt hij eraan, dan mag hij rekenen op een beloftevolle toekomst voor zijn regering en zijn dynastie (9:4). Wat zou de reden kunnen zijn dat JHWH die voorwaarde zó enorm sterk beklemtoont?

Drukt JHWH zich ten aanzien Salomo in positief voorwaardelijke termen uit (i.e. als jij in acht neemt ... dan), dan doet hij dat niet ten aanzien van de Israëlieten (i.e. als jullie en jullie nakomelingen **niet** in acht nemen ... dan). Hij schotelt hen dan een catastrofale toekomst voor. Volk, land en tempel zullen dan ten ondergaan met spottende volken als getuigen (7a). De representanten van die volken komen met hun reactie en visie triomfantelijk over. Tegelijkertijd wekken zij de indruk aan JHWH's kant te staan.

Dit verhaal van 1 Koningen 9:1-9 met zijn antithetische opties creëert een paradigma van een binair conflict. Het markeert en illustreert een duidelijk oorzaak-gevolg scenario dat eerder een pejoratieve schaduw lijkt te werpen op Salomo's beeldvorming.

4. Een derde keer lezen van 9:1-9

De voorkennis van de hoofdstukken 1 Koningen 1-8 is een must om dit tweede droomverhaal op zijn merites te kunnen beoordelen. Wordt er rekening mee gehouden, dan noopt dit de uitlegger om een herijking van 9:1-9 door te voeren. De uitgebreide lezing en duiding van het eerste droomverhaal in 3:1-15 (zie boven) besloot met het advies waakzaam te zijn om Salomo **niet naïef euforisch** alle krediet van de wereld te geven. Het is maar de vraag of hij na JHWH's aansporing zijn thoragedrag zal waarmaken.

a. Algemene beeldvorming

Binnen het kader van deze tekstuitleg kan slechts kort wordt ingegaan op wat Salomo tussen de eerste droom te Gibeon en de tweede droom (net na de tempelinwijding) heeft gepresteerd. Slechts

grove penseelstreken zullen moeten volstaan. In de tussenliggende vertellingen blijkt hij erg **succesvol**, omdat hij zijn bouwplannen en bouwwerkzaamheden volbrengt en zijn wensen via allerlei initiatieven en verrichtingen verwerkelijk. Tegelijkertijd is de lezer getuige van een **ambivalente** koning: hij claimt zijn afhankelijkheid van JHWH, maar tegelijk opereert hij volledig **autocratisch**. Zijn gedrag kan men tevens als **contradictoir** kwalificeren. Immers, hoewel hij de mogelijke gevolgen van ontbrekend thorage drag heel goed kent en hij het volk er toe aanspoort (zoals in zijn tempelgebed) beantwoordt hij er zelf niet aan!

b. Beoogd thorage drag

Had David hem al niet in 2:3-4 aangespoord om de thora in acht te nemen (doe je plicht ... **dan zal** JHWH ...) en deed JHWH niet **hetzelfde** tijdens het droomgesprek te Gibeon (als jij ... dan zal ik)? Dat JHWH het hem in 6:11-12 – volgens Abarbanel via een profeet – **nóg een tweede keer** memoreert, is wel heel betekenisvol. Dat gebeurt tijdens Salomo tempelbouwproject (als jij ... dan zal ik). Het lijkt onbegrijpelijk dat JHWH onmiddellijk na de tempelinwijding hem er zelfs voor **een derde keer** aan moet herinneren (als jij ... dan ik). Dat hij hem na zijn vader David beoogd thorage drag, daarover nog eens **drie keer** aanspreekt suggereert dat Salomo op elk van die momenten nog niet aan dat thorage drag beantwoordt! Parafrazerend klinkt dit in 9:4-5 zo:

- 4a En wat **jouzelf** betreft, **als jij mij** met heel **je** hart oprecht toegewijd blijft,
- b zoals **je** vader David dat deed,
- c **als je** alles doet wat **ik je** opdraag
- d en **(als) je** altijd houdt aan **mijn** bepalingen en **mijn** rechtsregels,
- 5a **dan zal ik** ervoor zorgen dat **jouw** troon in Israël nooit wankelt,
- b zoals **ik je** vader David heb beloofd toen **ik** hem zei
- c dat er altijd een van zijn nakomelingen op de troon van Israël zal zitten.

Al die aansporingen tot thorage drag blijken echter geen enkel effect op Salomo te hebben. Hij komt dus over als **een volhardende dove**.

c. Tempelinwijding

Salomo bouwt een tempel voor JHWH, een heel veel groter paleis voor zichzelf en een paleis voor zijn Egyptische vrouw dat even groot is als de tempel! De inwijding daarvan (8:1-68) laat Salomo gepaard gaan met massale slachtingen van offerdieren: bij het begin een niet te berekenen aantal en aan het einde nog eens 142.000 dieren! Wat ook opvalt, is het feit dat hij als koning zelf de tempelinwijding volledig monopoliseert en zich in zijn gebed allesbehalve bescheiden uitdrukt. Enkele van zijn uitspraken spreken boekdelen:

1. Welnu, **IK heb voor u een vorstelijk huis gebouwd**, dat voor altijd uw woning kan zijn (8:13)

2 En, **IK heb** voor de naam van de HEER, de God van Israël, een tempel **gebouwd** (8:20)

3 Zou God werkelijk op aarde kunnen wonen? **Zelfs de hoogste hemel kan u niet bevatten, laat staan dit huis dat IK voor u heb gebouwd** (8:27)

4. Dan zullen alle volken op aarde uw naam leren kennen en ontzag voor u tonen, zoals uw volk Israël dat doet, en zij zullen weten dat uw naam verbonden is aan **deze tempel die IK heb gebouwd** (8:43)

5. Wanneer uw volk op uw bevel ten strijde trekt tegen de vijand en zij tot u bidden in de richting van de stad die u hebt uitgekozen en van **de tempel die IK voor uw naam heb gebouwd** (8:44)

6. van de stad die u hebt uitgekozen en van **de tempel die IK voor uw naam heb gebouwd** (8:48)

Komt deze herhaalde woordgroep niet heel erg dicht in de buurt van de uitspraak van Nebukadnessar de koning van Babel in Daniël 4:30: 'Is dit niet het grote Babel, dat **ik gebouwd heb** tot een koninklijke woonstede door de sterkte van mijn macht en tot eer van mijn majesteit?'

Salomo eist het volledige krediet van de tempelbouw enkel en alleen voor zichzelf op. Geen woord over de herendienst of corvee die hij daarvoor heeft opgelegd aan 30.000 man en verder chartert hij nog 70.000 lastdragers, 80.000 steenhouwers, 3.300 opzichters over het volk dat de arbeid verrichten (6:13-18 NBG)!

4. Een vierde keer lezen van 9:1-9

De derde keer lezen van 9:1-9 met verdiscontering van relevante gegevens van een algemene aard over koning Salomo in de acht voorafgaande hoofdstukken vormde de aanleiding om het tweede droomverhaal qua betekenis te herijken. Leest men dit droomverhaal voor een vierde keer maar dan met de voorkennis van de acht voorafgaande boekrollen (Genesis tot en met Samuël) dan helpen deze een aantal woordgroepen in 9:1-9 nauwkeuriger te duiden:

- 'Heel zijn hartenwens die hij heel graag wilde realiseren' (9:1b) geeft aan dat Salomo een zeer sterke drang had om iets **voor zichzelf** waar te maken;
- Dat JHWH **een tweede keer** verscheen (2a) valt te kwalificeren als een erg bijzonder moment waarbij Salomo een belangrijke belofte, mededeling of opdracht van JHWH mag verwachten;
- De volgende uitspraken van JHWH moeten in Salomo's oren veelbelovend hebben geklonken:
  - 'ik heb gehoord' (3b) kondigt JHWH aan dat Salomo's vraag het gewenste resultaat zal opleveren';
  - 'Ik heb dit huis geheiligd' (3c) betekent dat de tempel voortaan als JHWH's eigendom mag worden beschouwd;
  - JHWH's uitspraak 'ik zal de troon van jouw koningschap voor altijd over Israël bekrachtigen' stipuleert hij dat hij zich daarvoor in absolute zin engageert.

Een retroactief lezen van 9:1-9 op grond van Genesis tot en met Samuël bevestigt Salomo's beeld van een passievolle koning, die er alles aan doet om ***zijn eigen wensen*** te realiseren. Tot en met de tempelinwijding blijkt hij dus niet bezig met JHWH's opdracht (i.e. thoragedrag). Hij jaagt integendeel zijn eigen queeste na die ***zijn eigen welzijn*** of 'zijn (eigen) sjālōm' blijkt te zijn. Laat zijn eigenaam Salomo nu juist samengesteld te zijn uit het naamwoord sjālōm en het Hebreeuws bezittelijk voornaamwoord 3.m.sg. ֹ to bestaan. Dus sj^elōmō of zijn sjālōm! Als dat niet veelbetekenend is? Aan de lezer of hij of zij hier ja, dan neen iets bijzonders achter dient te zoeken.

5. Een anticiperende vooruitblik

Daar het tweede droomverhaal een open einde heeft, is het legitiem dat de lezer zich afvraagt wat tijdens zijn verdere lectuur tot 11:43 nog van Salomo, van de Israëlieten en JHWH nog mag verwachten?

- Zal hij gehoor geven aan JHWH's oproep ***om alsnog thoragedrag à la David te bewijzen*** en daarmee Davids dynastie (en zijn koninkrijk?) veilig te stellen?
- Zullen de Israëlieten op een analoge wijze reageren en zodoende de potentiële respectievelijke vernietiging en verwijdering van JHWH's tempel en Israël vermijden?
- Zal Salomo een gerichte invloed op de Israëlieten uitoefenen om 'zijn' tempel te behoeden voor een latere destructie of ... zal hij integendeel zelf de Israëlieten in hun (potentiële) non-thoragedrag navolgen?
- Zal JHWH zelf zijn aangekondigde (potentiële) radicale maatregelen effectief uitvoeren?

Afrondend

Het hoeft geen betoog dat het ***'als jij ... dan ik'*** de boventoon voert in 1 Koningen 9:1-9. Er is echter meer. Het wekt de indruk dat hiermee de relatie tussen Salomo en JHWH een hoogtepunt bereikt. Het valt niet te herleiden tot een banaal 'quid pro quo' als 'het ene voor het andere', want het is van een geheel andere orde. Davids attenderen op dit gewenste thoragedrag en het herhaalde erop aandringen van JHWH, drukt iets uit van hun gezamenlijke zorg, goedheid en genegenheid – of kortom van hun chèsèd – voor de respectievelijke sjālōm van de koning, zijn dynastie en zijn volk.